

DİL EDİMİ AÇISINDAN HALAÇÇANIN KONUMU

Sonel Bosnalı*

Özet

Genel olarak, Halaççanın yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu çoktandır bilinmektedir. Ancak bu tehlikenin hangi seviyede olduğunu tespit etmek için değişik ölçütlerden hareketle incelemeler gerçekleştirilmelidir. Biz bu çalışmamızda Halacistan'ın 40 köyünden 58 katılımcıyla anketler gerçekleştirdik. Elde edilen bulgulara göre, dil edimi bakımından Halaçça 3,5 ölçeğiyle "savunmasız" ile "kesin tehlike" arasında konumlanmaktadır. Ancak diğer verileri göz önünde bulundurarak yapılan değerlendirmede, Halaççanın tehlike durumunun 1,7 ölçeğiyle, "ciddi tehlike" aşamasında olduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Halaçça, Türk dili, Dil ölümü, Tehlikedeki diller, İran Türk dilleri

Abstract

In general, it has been known for a long time that the Khalaj language is in danger of extinction. On the other hand, several studies have to be done in order to determine the level of the danger by using different criteria. In our study, some questionnaires were conducted with 58 participants from 40 villages. According to the results, the Khalaj language is between "vulnerable" and "definitely endangered" in terms of performance by the scale of 3.5. Nevertheless, in another evaluation done, taking into account the other data, the Khalaj language's degree of endangerment is "severely endangered" by the scale of 1.7.

Key Words Khalaj language, Turkic languages, Dying Languages, Endangered Languages, Turkic languages of Iran

Giriş:

Birçok dilsel özellikleri nedeniyle, Türk dilleri arasında özgün bir yere sahip olan Halaçça, Türkoloji için de büyük bir önem taşır. Ancak, içinde bulunduğu *toplum-dilsel durum* pek parlak görünmemekte ve geleceği hakkında hiçbir olumlu değerlendirme yapılmamaktadır. Halaçça hakkındaki birçok yazıda, bu açıkça dile getirilmektedir.

Doerfer'e göre: "dilsel nedenlerden dolayı konumları hakkındaki aşağılık duygusu, Halaçların anadillerini topluluk içi iletişim "jargonu" olarak görmelerine ve topluluk dışı iletişimlerinde Farsçayı benimsemelerine yol açmaktadır"; "Halaçlar, dillerinin "tuhaf ve utanç verici" bir dil olduğunu ileri sürmektedirler".¹ Bazın, "Halaç toplumunun iki dillilik durumu denge-

* Yrd. Doç. Dr., Namık Kemal Üniversitesi, TEKİRDAĞ. sbosnali@nku.edu.tr

¹ Gerhard Doerfer, "İran'da Türk Dil ve Lehçeleri ve Bunların Hayatta Kalma Şansı", *Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*. Ankara: TDK Yay., 1999, s.303-310.

sizdir; sözcüğünü büyük ölçüde kirleten Farsça, bu dili giderek yok etmektedir” ifadelerini kullanmaktadır.²

Diğer taraftan, Kırıl’ın³ ve Bosnalı’nın⁴ çalışmalarında, yok olma sürecindeki dillerde kendini gösteren bazı özelliklere dikkat çekilmektedir: Farsçadan yapılan kopyalama ve sadeleşme hadiseleri; dil edimi boyutundaki yetersizlikler vs. bu özellikler arasındadır.

Ayrıca, sözcüğünün önemli bir daralma sürecinde olduğu anlaşılmaktadır: örneğin, eski sözcüklerin önemli bir bölümü günümüzde bilinmemektedir.⁵

Bu farklı çalışmalar, Halaççanın işlevsel ve yapısal daralma sürecinin çok ileri bir aşamada olduğuna işaret etmektedir. Bu dilin pek yakın gelecekte yok olacağını öngören görüşler de vardır: Örneğin Doerfer; yıllar önce, Halaççanın 2020 yılında *ölü dil* haline geleceğini öngörmüştür.⁶

Bu çalışmada, Halaççanın yok olma sürecinde olup olmadığı; eğer böyle bir süreç söz konusu ise, bu sürecin hangi aşamada olduğu tartışılacaktır. Birinci bölümde, *tehlakedeki diller ve dil ölümü* konusuna kısaca değindikten sonra, Halaççanın konumunu belirleyen etkenler gözden geçirilecek ve ölüm tehlikesi bağlamında bu dilin konumu hakkında bir varsayım elde edilecektir. İkinci bölümde, Halaççanın konumu edim düzleminde sorgulanacaktır. Bunun için, Halacistan bölgesindeki 40 köyde yapılan saha araştırmasından hareket ederek, bölgede başvurulan dil kullanımı ve bölge dillerinin ev içi iletişimdeki edim düzeyleri değerlendirilecektir.

1. Dil ölümü/dil yitimi bağlamında Halaççanın konumu

Halaççanın konumu hakkında bir varsayım ileri sürmeden önce, dillerin konumlarını belirlemek için başvurulan farklı yöntemlere bir göz atmakta fayda vardır.

1.1. Dillerin konumları ve tehlike seviyeleri

Genelde diller, “güvendedeki diller”, “tehlkede olan diller” ve “ölü diller” olarak üç ayrı konumda değerlendirilebilir. Ancak Krauss, bu sınıflandırmaya “ölüm döşegindeki diller” kategorisini de sokarak, dilleri dört ayrı ulam-

² Louis Bazin, « Les Turcophones d’Iran: aperçus ethno-linguistiques », *Le fait ethnique en Iran et en Afghanistan*. Paris: CNRS, 1998, s. 43-54.

³ Filiz Kırıl, “Reflections on –miş in Khalaj”, *Evidentials (Turkic, Iranian and Neighboring Languages)*. Berlin-Newyork: Mouton de Gruyter, 2000a, s.89-101; “Copied relative construction in Khalaj”, *Studies on Turkish and Turkic Languages*. Turcologica 46, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2000b, s. 181-188.

⁴ Sonel Bosnalı, “Halaççanın Yitim ve Değişim Sürecine Tasarlama Kipleri Açısından Bir Bakış”, *bilig*, 53 Bahar 2010, s. 67-88.

⁵ Sonel Bosnalı, “İran Halacistan Bölgesinin Etnik-dilsel Yapısı ve Halaç Türkçesi”, *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu. Bildiriler-1*, Erzurum, 2009, s.191-200.

⁶ Gerhard Doerfer, a.g.e.

da değerlendirir.⁷ Crystal ise sınıflandırmasını beş ayrı ulamda yapar: “sürdürülebilir” olarak nitelediği birinci kategorideki diller ile “tehlikedeki diller” arasına “küçük ama sürdürülebilir dilleri” ilave eder.⁸ Wurm dilleri, sadece tehlikedeki diller temelinde beş ayrı kategoride sınıflandırır; “tehlike riski olan dillerden” başlattığı sınıflandırmasına “ciddi tehlikedeki diller” adı altında yeni bir ulam ilave eder.⁹ Lewis’in sınıflandırması, daha önceki sınıflandırmalarda yer alan kategorilerin tamamını içermesi bakımından daha mükemmeldir. Dolayısıyla, Halaççanın konumlandırılmasında, biz Lewis’in sınıflandırmasından yararlanacağız. Burada diller, 0 ile 5 arasında değerlendirilerek, altı ayrı konumda sınıflandırılırlar.¹⁰

Genel	Krauss	Crystal	Wurm	Lewis	Ölçü
Güvenli	Güvenli	<i>Sürdürülebilir</i>	-	<i>Güvenli</i>	5
-	-	Küçük ama sürdürülebilir	<i>Tehlike riski</i>	<i>Güvensiz (Savunmasız)</i>	4
Tehlike	Tehlike	Tehlike	Tehlike	<i>Kesin tehlike</i>	3
-	-	-	<i>Ciddi tehlike</i>	<i>Ciddi tehlike</i>	2
-	<i>Ölüm döşeği</i>	Neredeyse ölü	<i>Ölüm döşeği</i>	<i>Kritik tehlike</i>	1
Ölü dil	Ölü dil	Ölü dil	Ölü dil	<i>Ölü dil</i>	0

1.2. Dillerin konumunu belirleyen etkenler

Dillerin konumunu belirleyen ölçütler konusunda çeşitli çalışmalar yapılmış ve bazı modeller oluşturulmuştur. Bunlardan ilki, J. Fishman’ın olası dil kaymasının farklı aşamalarını gösteren 8 ölçütlü gösterge yelpazesidir.¹¹ İşlev, aktarım ve kullanım bakımından dillerin statüsünü belirlemeyi amaçlayan ve kısaca GIDS (Graded Intergenerational Disruption Scale) olarak bilinen bu model, daha sonra dilleri 13 ayrı kategoride sınıflandıracak biçimde EGIDS (Expanded Graded Intergenerational Disruption Scale) olarak geliştirilmiştir.¹²

2003 yılında Unesco’nun desteğiyle düzenlenen *Tehlikedeki Dillerin Korunması* konulu toplantı sonunda, dünya dillerinin tehlike seviyesinin ölçümü ve değerlendirmesine yönelik önerilerin yer aldığı bir rapor yayınlanmıştır.¹³ Bu raporda önerilen model 9 ölçüt temelindedir. Bu ölçütler şunlardır: dilin kuşaklar arası aktarımı, kesin konuşucu sayısı, dil topluluğu

⁷ M. Krauss, *The World’s Languages in Crisis*. *Language* 68, 1992, s.4-6.

⁸ David Crystal, *Dillerin Katli*. (Çev. Gökhan Cansız), İstanbul: Profil, 2007.

⁹ S., Wurm, “Methods of Language Maintenance and Revival, With Selected Cases of Language Endangerment in the World”, *Studies in Endangerment Languages*, Tokyo: Hituzi Syobo, 1998, s.191-211.

¹⁰ P. Lewis, “Towards a categorization of endangerment of the world’s languages”, *SIL International*, 2005.

¹¹ J.A. Fishman, *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matters, 1991, s. 87-107

¹² P. Lewis, F. G. Simons, “Assessing Endangerment: Expanding Fishman’s GIDS”, *Revue Roumaine de Linguistique*, 2009.

¹³ www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00206 (15.03.2010).

nüfusunun toplam nüfustaki oranı, dilin kullanım alanları, dilin yeni alanlarda ve medyada kullanımı, dilin öğrenimine yönelik yazılı materyaller, hükümet ve kurumların dil tutum ve politikaları, dil topluluğunun kendi diline karşı tutumları, belgelerin nicelik ve niteliği.

Etkenler (ölçütler)	Ölçü
Dilin kuşaklar arası aktarımı	5-4-3-2-1-0
Dil nüfusunun büyüklüğü	
Konuşur oranı	
Kullanım alanları ve işlevler	
Dilin yeni alan ve medyada kullanımı	
Dilin öğretimine yönelik yazılı materyaller	
Dil politikası	
Dil tutumları	
Belgelerin nicelik ve niteliği	

1.3. Halaççanın konumu

İran, çoğu değişik dil ailelerinden olmak üzere yaklaşık seksen dilin konuşulduğu çok dilli bir ülkedir. Ancak, bu dillerin önemli bir bölümü (%30'undan daha fazlası) yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. *Tehlikedeki Diller Atlası*'na göre, bu dillerin ikisi hâlihazırda ölü dil; yirmi üçü de yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Tehlike içinde olan dillerden 3 tanesi kritik, 2 tanesi ciddi, 14 tanesi kesin, 4 tanesi savunmasız aşamada tehlike-deki dil konumundadır.

	Savunmasız	Kesin	Ciddi	Kritik	Ölü dil
1	Taleşi (1 000 000)	Aştıyani (21 000)	Natanzi (7 000)	Koroshi (200)	Hulaula (Arami)
2	Barahui (500 000)	Başkardi (7 000)	Nayini (7 000)	Mandai (300)	Lishandidan (Arami)
3	Horasani (200 000)	Dari (15 000)		Senaya (60)	
4	Halaçça (42 100)	Dzhidi (30 000)			
5		Gazi (7 000)			
6		Hawrami (23 000)			
7		Hunsari (21 000)			
8		Lari (80 000)			

9		Semnani (21 000)			
10		Sivandi (7 000)			
11		Soi (7 000)			
12		Suret (240 000)			
13		Tati (?)			
14		Vasfi (18 000)			

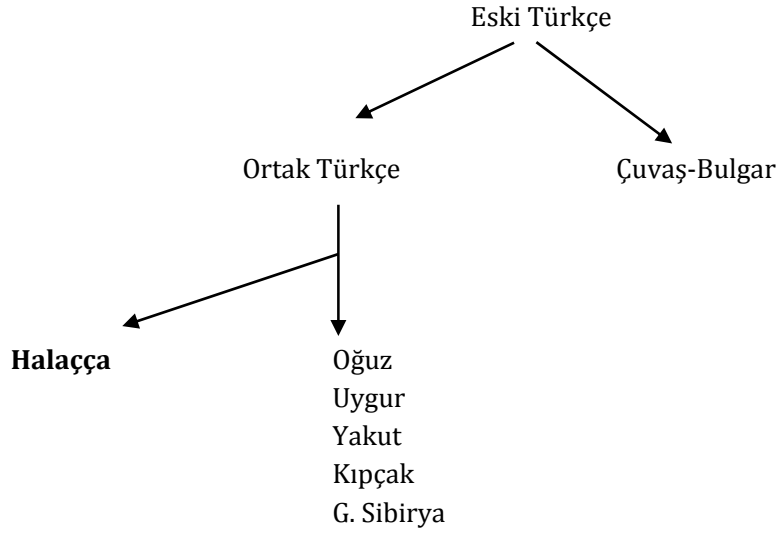
Burada 42 100 nüfuslu Halaçça; 200 000 nüfuslu Horasan Türkçesi, 500 000 nüfuslu Barahui ve 1 000 000 nüfuslu Taleşi ile birlikte, tehlikede olan diller arasında gösterilmektedir. Ancak, “(güvensiz) savunmasız aşamada tehlikedeki diller” kategorisinde; yani, 4. aşamada sınıflandırılmaktadır. Bunu temel alacak olursak, “Halaçça o kadar da kötü bir durumda değildir” sonucuna varabiliriz. Oysa girişte bahsettiğimiz görüşler, Halaççanın neredeyse ölüm döşeginde olan bir dil olduğunu ima etmektedir.

“Hangisi daha tutarlıdır” sorusuna yanıt aramak için, Halaççanın konumunu 9 ölçüt temelinde sorgulamamız gerekir. Ancak, Halaçça üzerine veriler, özellikle bazı konularda, çok eksik olduğu için bu sorgulamayı tam olarak yapmamız mümkün değildir. Biz önce, var olan bilgilerden hareket ederek, Halaççanın konumu üzerine bir varsayım elde etmeye çalışacağız; daha sonra ise, 9 etkenden biri olan “kullanım” ölçütünü daha özel olarak değerlendirip, bu varsayımı sorgulayacağız.

1.3.1. Halaççanın dilsel özellikleri

Çuvaş ve Bulgarcadan sonra Ortak Türkçeden ayrılan ilk kol olan Halaçça, Türk dillerinin bağımsız kollarından biridir.¹⁴

¹⁴ Fuat Bozkurt, *Türklerin Dili*, Cem yay., İstanbul, 1992, s.415-416.

Halaçça, ses açısından, yaşayan en eskicil Türk dillerinden biridir: birincil uzun ünlülerin korunduğu ve *h*- sesinin düzenli olarak yaşadığı tek dildir. Ayrıca, söziçi ve sözsonu *d* ünsüzü ile sözsonu *ğ* ünsüzünü koruması bakımından eskicil özelliği ön plana çıkar.¹⁵

Sözvarlığı açısından da eskicil özellik taşır. Ancak bu sözvarlığı; Farsça, Arapça, Azerbaycan Türkçesi ve diğer İran dillerinden alınan çok miktarda sözcük nedeniyle büyük ölçüde “kirlenmektedir”.¹⁶

Biçimbirim ve sözdizimi açısından, Türk dillerinin temel özelliklerini taşımasına karşın, Farsçanın etkisiyle (kopyalama) bazı önemli yapısal değişiklikler söz konusudur.¹⁷

1.3.2. Halaç dil sahası

Halaç dil sahası, Tahran’ın 200 km kadar güneyinde; Kuzeyinde *Save*, Doğusunda *Kum*, Güneyinde *Erak* ve Batısında *Hamedan* şehirleri bulunan ve yüzlerce köyü içine alan 3000 km²’lik kırsal bir bölgeden oluşur. Bu köylerin önemli bir bölümü Halaç nüfusludur.

	Minorsky	Razmara	Doerfer	Toplam
Halaç Köyleri	25	18	50	69
Ferhang-e Coğrafya’ı	49 (F=36; T=4; FT=9; H=0)			

¹⁵ Mehmet Ölmez, “Türk Halkları ve Dilleri:2 - Halaçlar ve Halaçça”, *Çağdaş Türk Dili* 84, 1995, s.18-20.

¹⁶ Louis Bazin, “Les Turcophones d’Iran: aperçus ethno-linguistiques », *Le fait ethnique en Iran et en Afghanistan*, Paris: CNRS, 1988, s. 45.

¹⁷ Filiz Kırıl, 2000a; a.g.e.; Sonel Bosnalı, 2010, a.g.e.

Halaççanın kırsal alanda, nispeten izole sayılabilecek köylerde konuşuluyor olması, Halaççanın korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, bu köylerin bulunduğu kırsal bölge etnik bakımdan özdeş değildir; Halaç köyleri, Fars ve Türk köyleri ile iç içe girmiş durumdadır. Hatta bazı köylerde bu etnik gruplar birlikte yaşamaktadır. Dolayısıyla, Halaçlar bu halklarla sürekli temas halindedir. Bu farklı etnik grupların birbirleriyle iletişimlerinde Farsçaya başvurmaları kaçınılmazdır. Bununla birlikte, Halaçlarla Türkler arasında bazen Türkçenin de iletişim dili işlevi gördüğü bilinmektedir.

1.3.3. Nüfus

	İran	Halaç	%	
1970	30.000.000	17.000	0,05	(Doerfer)
1987	50.000.000	24.000	0,04	(Doerfer)
1988	51.000.000	30.000	0,05	(Heyet)
2000	65.000.000	42.100	0,06	(UNESCO)
Fark	+35.000.000	+25.100	+0,01	

Nüfus	Konum	Gösterge
+100.000	Güvende	5
100.000 – 50.000	Savunmasız	4
50.000 – 10.000	Kesin tehlikede	3
10.000 – 1.000	Ciddi tehlikede	2
1.000-1	Kritik aşamada	1
0	Ölü dil	0

Nüfus, dil konumunun kesin göstergesi olarak görülmesi de, belirleyici etkenlerden biri olarak değerlendirilir: dil topluluğunun nüfusu ne kadar küçükse, tehlike olasılığı o kadar büyüktür. Genel olarak, 100 000 rakamı kritik eşik olarak değerlendirilir. Bu nüfusun altında olan toplumların dilleri tehlike sürecine maruz kalmış sayılır. Bu açıdan, 42 100 nüfuslu Halaççanın bu eşiği çoktan aşmış olduğu kesindir. Bazı çalışmalarda kullanılan skaldan hareket ederek, Halaççayı “kesin tehlike” göstergesi olan 3. derecede konumlandırabiliriz.

1.3.4. İran dil politikası ve Halaçça

15. ve 16. maddeler ile belirlenen İran’ın resmî dil politikası, (*kurumsal*) *diglosi* kategorisine girer. Burada, farklı ulamlarda sınıflandırılan dillerin, işlev ve kullanımları da belirlenmiştir:

(1) Devletin resmî dili, ortak dil, yazı dili, eğitim dili gibi prestijli bütün işlevlerin yüklendiği Farsça “üst dil” konumundadır.

(2) Lise son sınıfa kadar öğretimi sağlanan Arapça; “Kuran, İslam bilimi ve eğitimi dili” işlevindedir.

(3) Basın ve yayın organlarında Farsçanın yanında kullanılması ve edebiyatlarının okullarda öğrenimi serbest bırakılan *yerel ve etnik dillerin (?)* ise, işlevleri ve kullanımları sınırlanmıştır.

Bu anayasal düzenleme çerçevesinde, bazı yerel diller, yayın ve basın- da sınırlı da olsa kullanım olanağı bulmaktadır. Ancak, bunun dışında bu dillerin öğretimi ve korunmasına yönelik herhangi bir uygulama söz konusu değildir. Tam tersine üst dile asimilasyon teşvik edilir. Dolayısıyla, İran'ın dil politikasını *etkin asimilasyon* olarak nitelemek mümkündür.

1.3.5. Halaçça belge ve kaynaklar

Halaçça materyalleri oluşturan çalışmalar,¹⁸ ilk önce Minorsky (1940) ve Etemad (1939) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak en kapsamlı materyaller Doerfer ve Tezcan'ın çalışmalarından elde edilmiştir. Bunların dışında Halaçça üzerine yapılan diğer çalışmalar şunlardır: Çagatay (1972), Gülsevin (1989, 1990), Ölmez (1995), Ramer (1995), Kırıl (2000a, 2000b ve 2006), Bozkurt (1995), Bosnalı (2009, 2010).

Bu araştırmalar sonucunda yapılan onlarca yayın, Halaççanın sözcük, gramer ve ses bakımından incelenmesini ve kayıt altına alınmasını önemli ölçüde sağlamıştır. Bunları, dilbilim araştırmalarında kullanılacak, ancak yeterince kapsamlı olmayan sınırlı gramer çalışmaları, sözcük listeleri ve metinler olarak değerlendirmek gerekir. Ancak, tamamı yabancı dilde olan bu belgelere Halaçların erişimi mümkün değildir.

1.3.6. Yazılı materyal, medya...

Diğer taraftan Halaç toplumunun dilini öğrenip kullanabileceği bir yazısı; kendine özgü bir alfabesi yoktur. Dolayısıyla, yazınsal eğitim de okul müfredatında mevcut değildir. Birkaç Halaç yazarın, Azerbaycan Türkçesi için kullanılan alfabeden yararlanarak Halaççayı yazılı ortamda (İnternet üzerinde) kullanma girişimleri dışında, Halaççanın medyada ve yeni alanlarda kullanımı da söz konusu değildir.

1.4. Halaççanın konumu hakkında varsayım:

Var olan bilgiler, Halaççanın durumuyla ilgili 9 ölçüt temelinde veri sunmaktan uzaktır. 5 alanda yeterli veriye sahibiz: nüfus, medya ve yeni alanlar, yazılı materyaller, dil politikası ve belgeler. Sadece bunları göz önünde bulundurarak bir değerlendirme yapabiliriz.

İlk olarak, ülke nüfusunun binde altısı oranında olan 42 100 kişilik Halaç nüfusuna göre, Halaççayı 3. aşamada, yani "kesin tehlikedeki dil" olarak konumlandırabiliriz. Diğer taraftan, Halaççanın medya ve yeni alanda etkin olmadığı için, 0 ölçeğiyle "cansız dil" kategorisinde sınıflandırmak mümkündür. Aynı şekilde, öğretimine yönelik yazılı materyallerin olmaması nedeniyle, 3. ölçüt için de 0 ölçeğiyle değerlendirmek gerekir. Dil politikası kıstasına göre de, en iyimser durumda, 2 ölçeğiyle, Halaççanın "etkin asimi-

¹⁸ Bu çalışmaların bazılarında atıfta bulunulmuş ve referansları dipnotta ve kaynakçada verilmiştir.

lasyona” maruz kaldığını öne sürebiliriz. Belgeler nicelik ve nitelik bakımından “kısmen iyi” olarak değerlendirilirse, bu kıstasa göre de 2 ölçeğinde ele alınmalıdır. Bu beş kıstasın ortalaması alındığında, Halaççanın 1,4 ölçeği ile “ciddi tehlikedeki diller” ile “kritik tehlikedeki (ölüm döşeginde)” diller arasında konumlandığı söylenebilir.

Etken	Durum	Seviye
1.Nüfus	42 100 (0,06)	3=Kesin tehlike-de
2.Yeni alanlarda ve medyada kullanımı	Halaçça yeni alan ve medyada etkin değil.	0=Cansız
3.Öğretime yönelik yazılı materyaller	Halaççanın kendine özgü bir alfabesi ve yazısı yoktur; okulda öğretilmez.	0
4.Dil politikası	Hükümet baskın dile asimilasyonu teşvik eder. Azınlık dilleri için koruma planı yoktur.	2=Etkin asimilasyon
5.Belgelerin nicelik ve niteliği	Sınırlı dilbilimsel araştırmalar için faydalı ama yetersiz bazı gramer çalışmaları, kelime listeleri ve metinleri vardır. Farklı kalitede açıklamalı veya açıklama bulunmayan ses ve görüntü kayıtları vardır.	2=Kısmen iyi
Toplam	ciddi tehlike → kritik tehlike (ölüm döşeginde)	1,4
6. Aktarım	<i>Halaççanın çocuklara aktarımı ?</i>	?
7. Dil tutumları	<i>Halaçların dillerinin içinde bulunduğu durum karşısında takındıkları tutumlar ?</i>	?
8. Konuşur oranı	<i>Halaçça konuşanların oranı (edinç düzeyi) ?</i>	?
9. Kullanım	<i>Halaçça kullanımı (işlevleri) ?</i>	?

Tekrar hatırlatmak gerekirse, bu 5 alanda yapılan değerlendirme Halaççanın konumunu belirlemek için yeterli değildir. Belki de, Halaççanın konumunu etkileyen en önemli faktörler geri kalan 4 alandır: bunlar Halaççanın gelecek kuşaklara aktarılıp aktarılmadığı, Halaççanın konuşur oranı (yani bu 42 100 kişiden ne kadarı Halaççayı bilmektedir?), Halaçların dillerinin durumu karşısında takındıkları tutumlar ve tabii ki, Halaççanın kullanılıp kullanılmadığı ve nerelerde kullanıldığıdır.

Bu sunum çerçevesinde, biz sadece Halaççanın kullanım boyutuna odaklanarak bir değerlendirme yapacağız.

2. Edim (kullanım) bakımından Halaççanın konumu

Fishman’ın dillerin işlevi ve kullanımı temelinde önerdiği geliştirilmiş skalyaya (EGIDS) göre, Halaççanın yerel (vernaküler) işlevde bir dil olduğu görülür. Yazılı kullanımı olmadığı için Halaçça, en iyi şartlarda bile; yani toplumun tamamı tarafından yerel (vernaküler) dil olarak kullanılması koşuluyla, güvende (etkin) dil konumunda sınıflandırılabilir. Eğer Halaççanın yerel (vernaküler) dil işlevinde kullanımı mükemmel değil ise, tehlikedeki diller konumunda sınıflandırılması gerekir.

Bu araştırmamızda biz, Halaççanın konuşma dili olarak kullanım seviyesini belirlemeyi hedefliyoruz. İlk önce, Halaççanın ev içinde ve ev dışında (köyde ve kamusal alanda) kullanım ölçeğini ve daha sonra ev içi iletişimde hem Halaççanın hem de bölge dillerinin konumlarını karşılaştıracacağız. Böylece, hem Halaççanın kullanım bakımından konumunu belirlemeyi hem de Halaçça kullanımında bir daralma olup olmadığı konusunu sorgulamayı amaçlamaktayız.

2.1.Yöntem

Çalışma, 2007 yılında Halacistan bölgesindeki köylerde yapılan anketlere dayanmaktadır. Bu anket, katılımcıların sosyokültürel özelliklerinin yanı sıra, bölgenin etnik-dilsel yapısını belirlemeye ve bölge halkının dilsel tutum ve davranışlarını değerlendirmeye yönelik 18 sorudan oluşmaktadır.

2.1.1. Saha

Araştırma sahası olarak, Halacistan bölgesindeki (Baxş-e Halacistan) köyler seçilmiştir. M/R/D ve FC'deki verilere göre, bu bölgede Qahan ve Dastjerd ilçeleri (şehrestan) dışında, 44 köy bulunmaktadır. Söz konusu kaynaklarda geçen bu köyler, teker teker gezilmiştir. Ancak, bu köylerden 4 tanesi bulunamamıştır: Nurabad (3 aile), Rezabad (2 aile), Malekabad (3 aile), Keyab (6 aile). Bu köylerin bazıları da pek yakında aynı kaderi paylaşacağına benziyor. Sadece yaşlılardan ibaret olan beş ya da altı ailenin oturduğu köyler bulunmaktadır.

T1. Halacistan Köyleri (etnik, dil ve demografik durum)

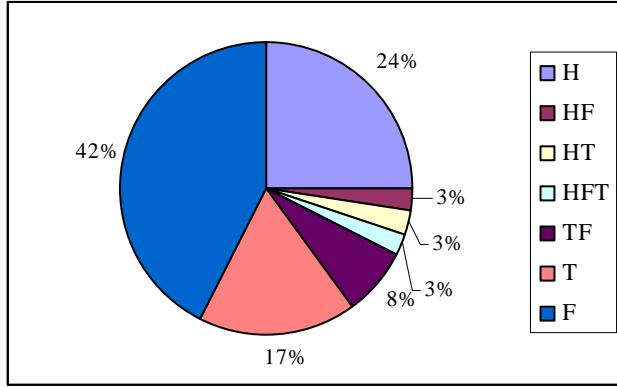
Halacistan	M/R/D		FC		2007		
	d	n	d	Hane	e	n	d
1. Mansurabad	H	400	FT	60	H	200	FH
2. Mujan	H	500	F	135	H	80	FTH
3. Sorxade	H	360	F	50	H	90	FTH
4. Hasanabad	H	20	F	50	F	100	F
5. Seft	H	200	FT	25	H	300	FTH
6. Esfid	H	200	T	60	H	300	FTH
7. Çahak	H	400	FT	100	H	580	FTH
8. Mehrzamin	H	450	F	170	TH	700	TH
9. Jerikagaj	H	?	F	28	FH	150	FH
10. Zizgan	H	600	F	120	H	550	FH
11. Aglak	H	?	?	?	FTH	90	FTH
12. Muşakiye	H	150	F	30	H	50	FTH
13. Ahmadabad	H	?	T	32	H	80	H
14. Sefidale	H	300	T	20	H	70	H
15. Kondrud	H (M)	?	FT	70	T	200	FT
16. Nurabad	H (M)	?	F	3	?	?	?
17. Rezabad	H (M)	?	F	2	?	?	?
18. İssiabad	H (M)	?	T	70	T	200	TH
19. Çemenak	H (M)	?	FT	35	FT	80	FT

20. Malekabad			T	3	?	?	?
21. Alijan Beygi			FT	5	T	20	FT
22. Gozabad			FT	7	T	15	T
23. Abdanak			T	3	T	15	T
24. Rastegan	-H		FT	102	T	450	FT
25. Hemmatabad			F	8	FT	70	FH
26. Vaşare	-H		F	210	F	200	F
27. Algan			F	40	FT	150	FT
28. Anjileh			F	120	F	700	F
29. Banabar			F	60	F	300	F
30. Jemezqan			F	10	F	40	F
31. Keyab			F	6	?	?	?
32. Naye			F	200	F	550	F
33. Sulaqan			F	7	F	30	F
34. Giv			F	350	F	500	F
35. Kasva			F	50	F	300	F
36. Kohandan			F	270	F	990	F
37. Garuki	-H		F	4	T	10	T
38. Varzane			F	50	F	160	F
39. Tinuj			F	120	F	200	F
40. Jowzeh			F	40	F	140	T
41. Nevis			F	160	F	550	F
42. Vasfonjerd			F	115	F	400	F
43. Venan			F	65	F	20	F
44. Samavand			F	50	F	150	F
Toplam	22	3 580	43	3 115	40	9 780	40

2.1.1.1. Etnik yapı

Halacistan bölgesi, genel olarak, ayrışık bir etnik yapıya sahiptir: bu kadar küçük bir sahada, üç farklı etnik grubun varlığı söz konusudur. 40 köyün 34'ü, yani %85'i özdeş yapıdadır. Bu bakımdan bölgenin en baskın etnik grubu, 17 köyde özdeş olarak yaşayan 5 330 nüfuslu Farslardır. Hemen ardından, 10 köyde özdeş olarak yaşayan 2 300 nüfuslu Halaçlar ve 7 köyde özdeş olarak yaşamlarını sürdürmekte olan 910 nüfuslu Türkler gelmektedir. Etnik bakımdan ayrışık olan 6 köy, dört farklı kompozisyon modeli sunmaktadır. Türk ve Farsların birlikte yaşadıkları 300 nüfuslu 3 köyün yanında, Fars ve Halaçların yaşadığı bir köy (150 nüfuslu Jerikagac) ve Türk ve Halaçların yaşadığı bir köy örneği (700 nüfuslu Mehrzemin) bulunmaktadır. Bölgenin bu üç etnik grubunu barındıran tek köy ise 90 nüfuslu Aglak köyüdür.

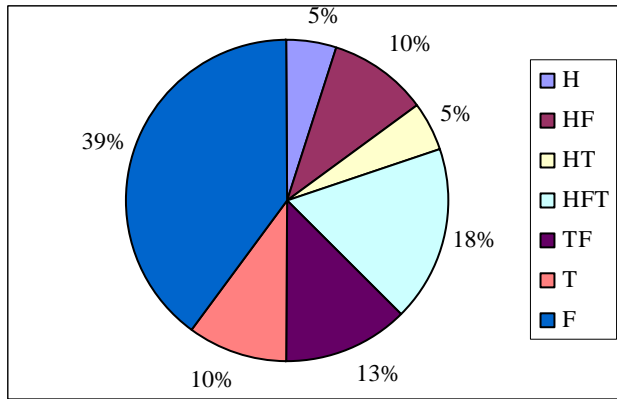
G1. Bölge köylerinin etnik durumu

2.1.1.2. Dilsel yapı

Bölgenin dilsel yapısına bakıldığında, yine ayrışık bir yapıyla karşı karşıya olduğumuz hemen görülmektedir. İran dillerinin bir lehçesinin konuşulduğu Naye köyünü bir kenara koyacak olursak, bölgede üç dilin (Farsça, Halaçça, Türkçe) yaygın olduğu görülmektedir. Söz konusu köylerin yarısından fazlası (22 köy) tek dillidir. 16 köyde sadece Farsça, 4 köyde sadece Türkçe ve 2 köyde sadece Halaçça konuşulmaktadır. 18 köy için geçerli olan çok dillilik, dört ayrı yapıda kendini göstermektedir. 7 köyde görülen en yaygın çok dillilik şekli, bölge dillerinin hepsini kapsayan Halaçça-Farsça-Türkçe üç dilliliktir. İki dillik ise 4 köyde Halaçça-Farsça, 5 köyde Farsça-Türkçe ve 2 köyde Halaçça-Türkçe olarak karşımıza çıkmaktadır.

G2. Bölge köylerinin dilsel durumu

T2. Halacistan'ın etnik-dilsel yapısı

	Etnik topluluk		Dil topluluğu	
	k	n	k	n
Halaç	10	2 300	2	150
Halaç-Türk	1	700	2	900
Halaç-Fars	1	150	4	970
Halaç-Türk-Fars	1	90	7	1 490
Türk	7	910	4	180
Türk-Fars	3	300	5	900
Fars	17	5 330	16	5 190
Toplam	40	9 780	40	9 780

2.1.1.3. Halaç dil sahası

Halaçça 15 köyde varlığını sürdürmektedir. Bu köylerde yaşayan Halaç nüfusu 3 510 kişidir ki bu, bölge nüfusunun %36'sı oranındadır.

T3. Halaç köylerinin dilsel durumu ve nüfusu:

Köyler:	Dil:	Nüfus:
1. Sefidale	H	70
2. Ahmedabad	H	80
3. İssiabad	HT	200
4. Mehrzemin	HT	700
5. Mansurabad	HF	200
6. Zizgan	HF	550
7. Cerikagaç	HF	150
8. Hemmetabad	HF	70
9. Mujan	HFT	80
10. Esfid	HFT	300
11. Muşakiye	HFT	50
12. Çahak	HFT	580
13. Aglak	HFT	90
14. Sorxade	HFT	90
15. Seft	HFT	300
Toplam	15	3 510

Ancak hemen belirtmek gerekir ki bu veriler sadece köylerin etnik-dilsel yapısı ile ilgilidir; yani 15 köyde yaşayan yaklaşık 3 510 kişi "potansiyel" Halaç dil topluluğunu oluşturur. Bunların Halaççayı bilip bilmedikleri, konuşup konuşmadıkları, kullanıp kullanmadıkları, kullanıyorlar ise hangi alanlarda kullandıkları bu aşamada bilinmemektedir.

2.1.2. Denek evreni

Çalışmanın denek evreni, 40 köyden seçilen 58 katılımcıdan oluşmaktadır. Hemen belirtmek gerekir ki bölgenin sosyolojik ve kültürel özelliği ve anket ekibinde kadın bulunmaması nedeniyle, kadın katılımcılara ulaşmak mümkün olmamıştır. Dolayısıyla, denekler arasında sadece 2 kadın bulun-

maktadır. Katılımcıların yaş dağılımı şu şekildedir: 20 yaş altı 7 kişi, 20-35 yaş arası 15 kişi, 36-50 yaş arası 14 kişi ve 50 yaş üstü 22 kişi. Ayrıca, katılımcıların 25'i hiç okula gitmemiş, 29'u ilköğretim mezunu, 4'ü ise orta öğretim mezunudur.

T4. Dilsel köken ve ana dil seçimi

	H	HF	FH	F	FT	TF	T	TH	HT
Aile D	18	2	3	15	2	1	10	2	5
	H			F			T		
e	30			23			20		
d	22			23			13		

Denek evrenine Fars ve Türk kökenli köylerden en az birer, Halaççanın konuşulduğu köylerden ise birden fazla katılımcı dâhil edilmiştir. Bu durumda, ya hem annesi hem de babası, ya da annesi veya babası Halaç olan 30 katılımcı bulunmaktadır. Dolayısıyla, Halaç etnik grubuna mensup katılımcıların denek evrenindeki değeri 0,51 ölçeğindedir. Ancak, bu katılımcıların sadece 22'si ana dillerinin Halaçça olduğunu söylemişlerdir. Ana dili bakımından, Halaç katılımcılar 0,38 ölçeğindedir. Hem anne hem de baba ya da anne veya baba tarafından Fars olan 23 katılımcı vardır. Ve bu 23 katılımcının tamamı ana dilinin Farsça olduğunu söylemiştir. Buna göre, Fars katılımcıların denek evrenindeki büyüklüğü hem etnik hem de ana dili bakımından 0,39'dur. Türk katılımcı sayısı ise 20 ile sınırlıdır ve bunların 13'ü ana dilinin Türkçe olduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla, Türklerin etnik göstergesi 0,34, ana dili göstergesi de 0,22 olarak belirlenmiştir. Daha bu aşamada bile, aslında, dillerin konumuyla ilgili bir ipucu elde etmiş oluyoruz.

2.2. Halaçça kullanımı

Halaçça kullanım düzeyinin belirlenebilmesi için, "Halaççayı nerede konuşuyorsunuz?" sorusu yöneltilmiş ve "her yerde (2)", "bazı yerlerde (1)", "hiçbir yerde (0)" cevapları önerilmiştir.

T6. Halaçça kullanımı

	Genel				Halaç			
	0	1	2	T	0	1	2	T
Genel	31	19	8	27/0,47	5	17	8	25/0,83

Elde edilen veriler, denek evreninin tamamı göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde, Halaççayı hiçbir yerde kullanmayanların %53, bazı yerlerde kullananların %33, her yerde kullananların ise %14 oranında olduğu görülmektedir. Halaççayı "her yerde" ve "bazı yerlerde" konuşanlar, bu dilin kullanımını için temel alınır, edim ölçeği 0,47 olarak belirlenir. Bu değer, Halaç etnik ölçeğinden daha düşük olduğuna göre, Halaçça kullanımının tam olmadığı anlaşılır.

Kullanım sadece Halaç kökenli denekler temelinde ele alınırsa, katılımcıların %26'nın ana dillerini her yerde kullandıkları görülmektedir. Buna karşın, Halaç katılımcıların yarısından fazlası (%57), ana dillerini sadece bazı yerlerde konuşmaktadır. Ana dillerini hiçbir yerde konuşmayan Halaç katılımcılar ise %17 gibi önemli bir orandadır. Dolayısıyla, Halaçça edimi Halaçlar arasında 0,83 ölçeğindedir.

2.2.1. Mekâna göre Halaçça edimi

Halaççanın genel kullanım düzeyinin yanında, üç ayrı alanda kullanım durumunu ayrıca sorguladık: ev, köy ve kamusal alan. Cevaplar “evet her zaman konuşurum (2)”, evet bazen konuşurum (1)” ve “hayır asla konuşmam (0)” olarak verildi.

T6. Halaçça kullanımı

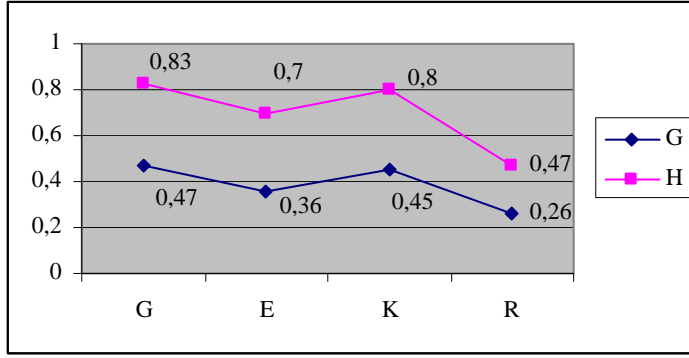
	Genel				Halaç			
	0	1	2	T	0	1	2	T
Köy	32	8	18	26/0,45	6	7	17	24/0,80
Resmi	43	8	7	15/0,26	16	8	6	14/0,47
Ev	37	8	13	21/0,36	9	8	13	21/0,70

Evlerde katılımcıların %22'si tarafından her zaman, %14'ü tarafından bazen kullanılan Halaççanın ev edim ölçeği 0,36'dir. Halaç evlerinde ise bu edim, 0,70 olarak gerçekleşmektedir: gerçekten Halaçça katılımcıların %43'ü tarafından her zaman, %27'si tarafından da bazen kullanılmaktadır. Bu da, Halaçların %30'unun evlerinde ana dillerini hiçbir zaman konuşmadıkları anlamına gelmektedir.

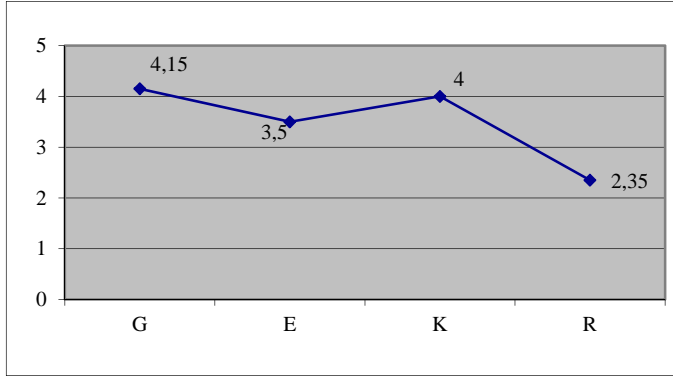
Halaçça ev dışında, köy içinde, katılımcıların %31'i tarafından her zaman, %14'ü tarafından bazen kullanılmaktadır. Bu durumda, Halaççanın köy içi edim düzeyi 0,45 ölçeğindedir. Aynı değerlendirme Halaç kökenli denekler açısından yapıldığında, bu edimin 0,80 olduğu görülür: bunların %57'si köy içinde bu dili her zaman; %23'ü de bazen konuşmaktadır. Sonuç olarak, Halaçların %20'si, ana dillerini köylerinde asla kullanmamaktadırlar.

Halaççanın kamusal alanda edim seviyesi 0,26'ya kadar düşmektedir. Katılımcıların %12'si her zaman, %14'ü ise bazen resmi konumu olan bu tür alanlarda bu dili kullandıklarını ifade etmektedir. Söz konusu kullanım biçimi, sadece Halaç kökenli katılımcılar çerçevesinde ele alındığında; bunların %20'si her zaman, %27'si bazen bu dili kullandıklarını belirtmektedir. Dolayısıyla, Halaççanın kamusal alanda edimi 0,47 ölçeğindedir.

G. Halaçça kullanımı

Bu verileri UNESCO skalasına göre uyarlırsak (kullanım göstergesi x 5); genel kullanım bakımından 4,15 (savunmasız) ev kullanımı bakımından 3,5 (savunmasız=>kesin tehlike), köy kullanımı bakımından 4 (savunmasız) ve kamusal alan kullanımı bakımından 2,35 (ciddi tehlike) ölçeklerini elde ederiz.

Burada en dikkat çekici unsur, edim ölçeğinin kamusal alanda oldukça düşük seviyede olması ve köyde evdekenden daha yüksek olmasıdır. Bu veriler, köy içinde daha sıklıkla kullanılan Halaççanın eve girildiğinde daha az kullanıldığına işaret etmektedir. Dışarıda Halaçça konuşan insanların bazılarının evlerine girince başka bir dil kullandıkları anlaşılıyor. Dolayısıyla, ev içi iletişimde hangi dillerin kullanıldığının belirlenmesi önem arz etmektedir.

2.3. Ev içi dil kullanımı

Ev içi iletişimde kullanılan dilleri ve bunların sıklığını daha ayrıntılı değerlendirebilmek için, "evde hangi dilleri konuşuyorsunuz?" sorusu yöneltilmiş ve kullanım sıklığının belirtilmesi istenmiştir.

T7.Ev içi dil kullanımı- Genel

1DK			2DK									3DK	Top.
F	H	T	HF			HT			TF			HFT	
			HF	Hf	hF	HT	Ht	hT	TF	Tf	tF		
			1	6	3	0	0	2	6	2	3		
23	6	3	10			2			11				
32			23									3	58

Alınan cevaplarda, ilk önce 3 ayrı kategoride, daha sonra da 11 ayrı kategoride sınıflandırdığımız çok farklı kullanım biçimleri elde edilmiştir:

1. Tek dil kullanımı: => %55

Her zaman Halaçça: H => %10

Her zaman Farsça: F =>%40

Her zaman Türkçe: T =>%5

2. İki dilli kullanım: =>%40

2.1. Tam iki dilli kullanım (%12): - Eşit sıklıkta hem Halaçça hem Farsça: HF =>%2

- Eşit sıklıkta hem Farsça hem Türkçe: TF=>%10

2.2. İki değişkeli kullanım (%28): a) Baskın olarak Halaçça (%11): - Hem Halaçça, hem Farsça ama daha çok Halaçça: Hf=>11

b) Baskın yabancı dil (%17): -Hem Halaçça, hem Farsça ama daha çok Farsça: hF=>5

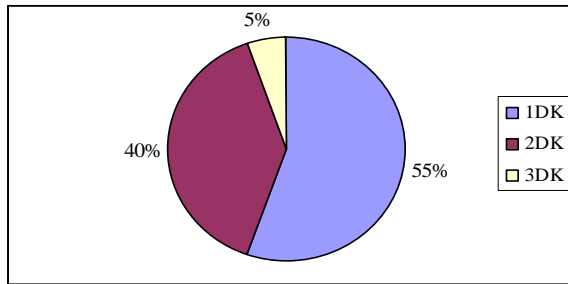
- Hem Halaçça, hem Türkçe ama daha çok Farsça: hT=>3,5

- Hem Farsça hem Türkçe ama daha çok Farsça: tF=5

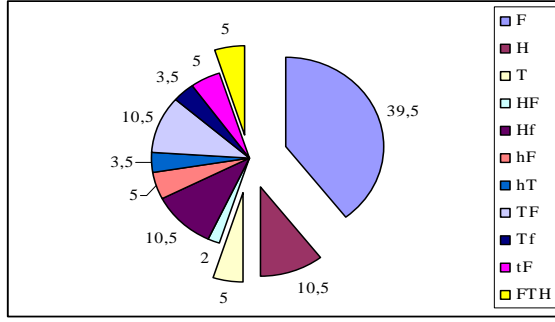
- Hem Farsça hem Türkçe ama daha çok Türkçe: Tf=3,5

3. Üç dilli kullanım: HFT =>%5

Ev içi iletişimde dil kullanımı

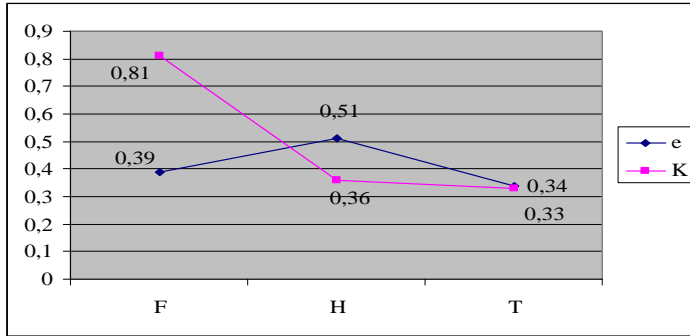

Ev içi iletişim dilleri

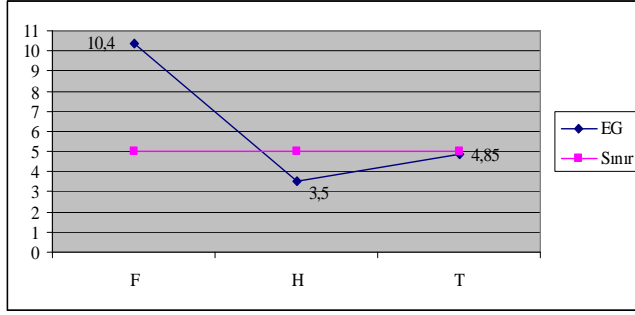
Buna göre, ev içi iletişimde tek dil, iki dilden biri veya üç dilden biri olarak en fazla kullanılan Farsçanın edim göstergesi 0,81'dir. Halaçça ise, evlerde 0,36 ölçeğinde edime sahiptir. Bölgede nüfus olarak daha az sayıda olmalarına karşın, Türklerin dilinin de önemli bir kullanım sıklığına sahip olduğu görülmektedir. 19 katılımcı tarafından konuşulan Türkçenin ev içi edim göstergesi 0,33'dür.

Edim göstergesi / Etnik gösterge

Edim göstergeleri ile etnik göstergeler karşılaştırıldığında, aradaki orantısızlık hemen göze çarpmaktadır. Bu orantı, Farsça için olumlu yöndedir (0,39/0,81): demek ki Farsça, Fars olmayan evlerde dahi yüksek oranda kullanım imkanı bulmaktadır. Türkçe (0,34/0,33) ve Halaçça için bu orantı (0,51/0,36) olumsuz yöndedir. Bu da Halaçça ve Türkçenin, bütün etnik evlerde kullanım imkânı bulamadığına işaret etmektedir.

UNESCO skalasından yola çıkarak dilleri edimlerine göre konumlandırdığımızda, Farsçanın 10,4; Türkçenin 4,85; Halaççanın da 3,5 ölçeğinde olduğu anlaşılır.

Dillerin edim göstergesi

Dillerin ev içi edim göstergesi, bir önceki verilere koşut olarak, evlerde Farsça kullanımının yüksek oranda gerçekleştiğini ve yerleşmeye başladığını göstermektedir. Farsçanın tam aksine, Türkçenin daha az oranda, Halaççanın ise çok daha yüksek oranda evlerde işlevsizleştiği görülmektedir.

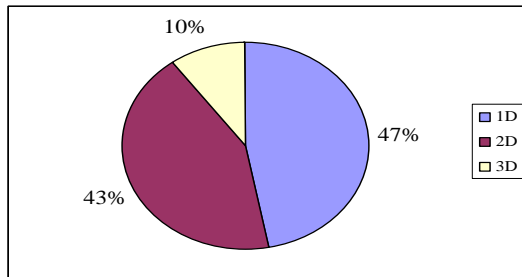
2.3.1. Halaç evlerinde dil kullanımı

Halaçların evlerinde ne tür bir dil kullanımına başvurduklarını ve hangi dilleri hangi sıklıkta kullandıklarını anlamak için, sadece Halaç evlerindeki dil kullanımlarına odaklanmak gerekmektedir.

Halaçlarda ev içi dil kullanımı

1DK			2DK									3DK	Top.
F	H	T	HF			HT			TF			HFT	
			HF	Hf	hF	HT	Ht	hT	TF	Tf	tF		
			1	6	3	0	0	2	0	0	1		
7	6	1	10			2			1				
14			13									3	30

Her şeyden önce, Halaç evlerinde çok dilli kullanım ön plana çıkmaktadır. Halaç katılımcıların yarısından çoğu (%53) iki veya üç dil kullanmaktadır: %43'ü iki dil, %10'u üç dil. Tek dil kullananların oranı yalnızca %47'dir.

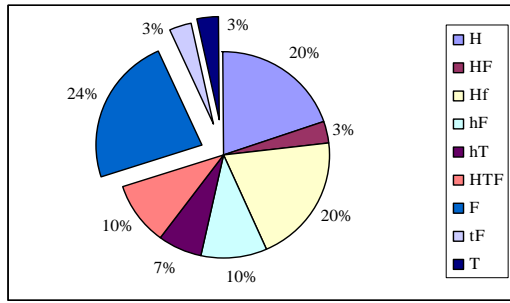
G12. Halaç evlerinde dil kullanımı

Ancak hemen belirtmek gerekir ki tek dil kullanımında başvurulan dil sadece Halaçça değildir; Halaççadan başka, sadece Farsça ve sadece Türkçe

konusanlar da bulunmaktadır. Hatta daha da önemlisi, evde tek dil olarak en fazla kullanılan dil Halaçça değil; Farsçadır: Halaç kökenli evlerin %24'ünde Farsça tek dil olarak kullanılırken; Halaççanın tek dil olarak kullanıldığı ev oranı %20 ile sınırlıdır.

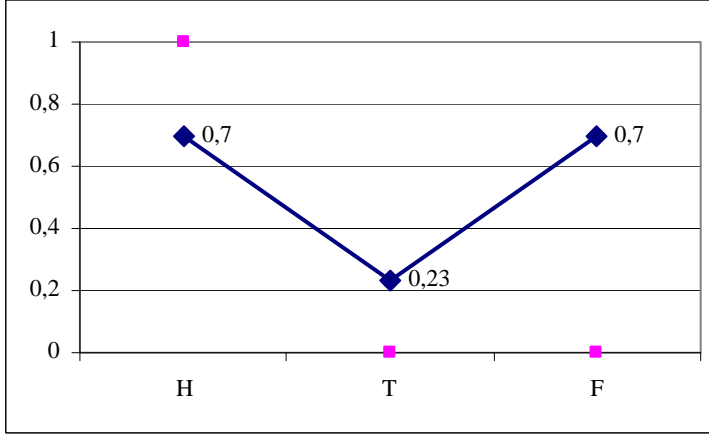
Halaç evlerinde iki dil kullanımı da oldukça yaygındır: evlerin %33'ünde Halaçça ve Farsça beraber kullanılmaktadır. Tam iki dilli kullanım %3 oranında gerçekleşirken; iki değişkeli kullanım %30 oranındadır: Halaç evlerinin %20'sinde Halaçça baskın olmak üzere Halaçça ve Farsça kullanımı, %10'unda ise Farsça baskın olmak üzere Halaçça ve Farsça kullanılmaktadır. İki dil kullanımının bir diğer şekli; Halaçça ve Türkçe iki dillilidir: katılımcıların %7'si tarafından uygulanan bu kullanım, Türkçe baskın olmak üzere Halaçça ve Türkçe kullanımınıdır. İki dilli kullanımın son şekli olan Farsça ve Türkçe kullanımı; katılımcıların sadece %3'ü tarafından uygulanmaktadır ve burada Farsça baskın konumdadır.

G13. Halaç evlerinde kullanılan diller

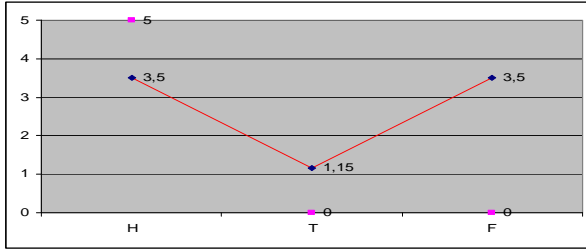

Farsçanın Halaç evlerine önemli bir oranda girerek, kendine baskın bir konum elde ettiği görülmektedir. Gerçekten de, Halaç evlerinin %70'inde Farsça konuşulmaktadır. Diğer bir deyişle, Halaç evlerinde Farsça kullanımının "0" ölçeğinde olması gerekirken "0,7" ölçeğinde bir değere sahip olduğu görülmektedir. Oysa aynı Halaç evlerinde Halaçça konuşanların oranı da %70'dir: yani Halaçça kullanım değeri "1" ölçeğinde olması gerekirken "0,70" ölçeğindedir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, Halaçların %30'u artık evlerinde Halaçça konuşmamaktadır; yani evde Halaçça kullanımını %30 oranında azalmıştır.

G14. Halaç evlerinde dillerin konumu

Halaç evlerinde Halaçça edim düzeyi olan 0,7 ölçeğinin UNESCO skalasındaki karşılığı 3,5 ölçeğidir ($0,7 \times 5 = 3,5$).

Sonuç:

Nüfus büyüklüğü bakımından Halaçça kesin tehlike konumundadır. Resmi dilin yayılması doğrultusunda etkin bir politika uygulayan yönetimin yerel dillerin korunmasına yönelik hiçbir politikası bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Halaçça “etkin asimilasyon” politikasına maruz kalmaktadır. Öğretimine yönelik hiçbir yazılı materyal olmadığı gibi, medya ve yeni alanlarda kullanımını da söz konusu değildir. Halaçça üzerine yazılmış belgeler, her ne kadar yüksek nitelikte olsa da, bu dilin bütün özelliklerini kapsayabilecek sayıda değildir. Dolayısıyla, bir elin parmakları kadar az olan bu belgeleri, “kısmen iyi” olarak nitelemek durumundayız. Son olarak, hiçbir resmi statüsü ve aracı/araçsal (vehiküler) işlevi bulunmayan bu dilin, sahip olabileceği tek işlevi yerel (vernaküler) işlevdir: Halaçların köylerinde ve evlerinde kendi aralarında konuşurken kullandıkları dil.

	ETKENLER (ölçütler)	ÖLÇÜ
1	Dil nüfusunun büyüklüğü → Kesin tehlike	3
2	Dil politikası → Etkin asimilasyon	2
3	Dilin yeni alan ve medyada kullanımı → Cansız	0
4	Dilin öğretimine yönelik yazılı materyaller → Yok	0
5	Belgelerin nicelik ve niteliği → Kısmen iyi	2
6	KULLANIM VE İŞLEV → SAVUNMASIZ → KESİN TEHLİKE	3,5
(6/9)	CİDDİ TEHLİKE → KRİTİK TEHLİKE (ölüm döşesinde)	1,7
7	Dilin kuşaklar arası aktarımı → ?	?
8	Konuşur oranı → ?	?
9	Dil tutumları → ?	?
T	?	?

Ancak, elde edilen bulgular Halaççanın yerel işlevinde bile “savunmasız” olduğunu göstermektedir. Farsçanın giderek “yerelleşmesi”, Halaççanın varlığını tehdit eder boyutlardadır. Ev içinde Halaçça ediminin 3,5 ölçeğinde olması, bu dilin konumunun “kesin tehlike” yönünde ilerlediğini ortaya koymaktadır.

Halaççanın genel tehlike seviyesini bu veriyle birlikte yeniden değerlendirecek, 1,7 ölçeği elde ederiz. Bu da, Halaççanın konumunun “ciddi tehlike” aşamasından “kritik tehlike” aşamasına doğru ilerlediğini gösterir. Ancak bu varsayımı daha sağlam bir temele oturtabilmek için, diğer üç alanda da veriler elde etmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- BAZIN, Louis (1998). « Les Turcophones d'Iran: aperçus ethno-linguistiques », *Le fait ethnique en Iran et en Afghanistan*. Paris: CNRS, s.43-54.
- BOSNALI, Sonel (2010). “Halaççanın Yitim ve Değişim Sürecine Tasarlama Kipleri Açısından Bir Bakış”, *bilig*, 53 Bahar 2010, s. 67-88.
- BOSNALI, Sonel (2009). “İran Halacistan Bölgesinin Etnik-dilsel Yapısı ve Halaç Türkçesi”, *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu. Bildiriler-1*, Erzurum, s.191-200.
- BOZKURT, Fuat (1992). *Türklerin Dili*, Cem yay., İstanbul.
- CRYSTAL, David (2007). *Dillerin Katli*, (Çev. Gökhan Cansız), Profil, İstanbul, 2007.
- DOERFER, Gerhard (1971). *Khalaj Materials*. Indiana University, Bloomington, Mouton & Co., The Hague, The Netherlands.
- DOERFER, Gerhard (1999). İran’da Türk Dil ve Lehçeleri ve Bunların Hayatta Kalma Şansı. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*. Ankara: TDK Yay. s.303-310.

- FISHMAN Jashua A. (1991). *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- KIRAL, Filiz (2000a). "Reflections on -miş in Khalaj", *Evidentials (Turkic, Iranian and Neighboring Languages)*. Berlin-Newyork: Mouton de Gruyter, 2000a, s.89-101.
- KIRAL, Filiz (2000b). "Copied relative construction in Khalaj", *Studies on Turkish and Turkic Languages*. Turcologica 46, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, s. 181-188.
- KRAUSS, Michael (1992). "The World's Languages in Crisis", *Language* 68, 1992, 4-6.
- LEWIS, Paul (2005). "Towards a categorization of endangerment of the world's languages", *SIL International*.
- LEWIS Paul, SIMONS F. G. (2009). "Assessing Endangerment: Expanding Fishman's GIDS", *Revue Roumaine de Linguistique*.
- ÖLMEZ, Mehmet (1995). "Türk Halkları ve Dilleri:2 - Halaçlar ve Halaçça", *Çağdaş Türk Dili* 84, 15-22.
- WURM, Stephen A. (1998). "Methods of Language Maintenance and Revival, With Selected Cases of Language Endangerment in the World", *Studies in Endangerment Languages*, Tokyo: Hituzi Syobo, s.191-211.
- www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00206 (15.03.2010).

